

ethnica; locutus enim de illa est, considerando eum statum quem habebat, quando ipse scripsit, et si fortasse in fine mundi similem habitura est, a fide et obedientia Pontificis Romani deficiens, ab ethnicis tyrannis subjugata; hac, inquam, data expositione, solum ex eo loco concluditur, Romam in persecutione Antichristi, vel in præliis quæ geret ad usurpandum totius orbis imperium, esse everendam et comburendam. Unde ad summum potest concludi, Romanam eversionem esse posse unum ex signis ad cognoscendum Antichristum venisse, atque ita signum hoc non esse distinctum a persecutione Antichristi, sed veluti partem ejus. Secundo dicitur, expositionem illam non esse necessariam. Multi enim Patres non intelligunt per *mulierem illam fornicariam*, Urbem, sed orbem, quatenus in eo ædificata est civitas impiorum, quæ in Scriptura *Babylon* dici solet, et fundata est super septem montes, id est, super multitudinem regum superbiorum. Ita exponit Augustinus, Psal. 29, Enar. 3, ubi civitatem quidem Babylonicam, ita interpretatur; non tamen aperte accommodat ad locum Apoc. Idem habet in Enarrat. in Psal. 61, et lib. 14 de Civit., c. ult., et lib. 18, c. 18, et sæpe aliis in locis. Expressius Prosper in Dimidio temporis, c. 7: *Nec eam uno in loco existimes civitatem, quæ tota est sparsa in orbe, de qua dicit et Propheta David: Filia Babylonis misera.* Ac deinde eodem modo interpretatur totum c. 18 Apoc. Idem tenent Beda, Ambros., Ticony., Primasius, D. Thomas, Aymo, Rupert., et alii, Apoc. 17, ubi Gagneius breviter et apte totum illum contextum ad hanc interpretationem accommodat, quam hoc loco laudius persequi instituti nostri non est.

8. Ex quibus tandem ultimo constat, hoc signum eversionis Romani imperii (qualecunque illud sit, et quomodocunque juxta prædicta explicetur) simul cum præcedenti paulatim impleri; verisimile tamen esse (ut sectione præced. diximus) prius esse universalem Evangelii prædicationem consummandam, quam Romanum imperium ad summam inclinationem extinctionemve perveniat. Quia hæc duratio imperii Romani in sua dignitate et potestate valde necessaria est, ut illud signum Evangelicæ prædicationis per totum orbem commode impleri queat. Hoc vero impleto, credibile est Ecclesiam passuram majores temporales afflictiones bellorum ac seditionum, regnorumque mutationes, atque ita paulatim extinctum iri imperium Romanum,

vel ab Antichristo, vel paulo ante ejus adventum. Ad rationes dubitandi in principio positas facilis est responsio ex dictis. Ad summum enim probant (quod nos concessimus) incertum esse an sit extinguendum omnino Romanum imperium per Antichristum, vel antea. In loco autem illo Apoc. 17, cum dicuntur decem reges accepturi potestatem post Antichristum, vel non est intelligendum de ordine temporis, sed dignitatis (erunt enim sub Antichristo); vel intelligendum est, quod post Antichristi adventum accipient novam potestatem ad persequendam Ecclesiam.

SECTIO III.

Quæ sint futura signa in cælis ante judicii diem.

1. Hactenus explicuimus quæ ante adventum Domini usque ad Antichristi necem eventura credimus, eritque facile lectori, ex iis quæ duabus sectionibus præcedentibus, et supra de Antichristo dicta sunt, rerum ordinem seriemque colligere. Prædicabitur enim Evangelium in universo orbe, et interim non deerunt calamitates illæ quæ Matt. 24 prædicuntur, pestes, fames, terræmotus, prælia, regnorum divisiones ac mutationes, et similia; ac fortasse postquam universalis Evangelii prædicatione consummata sit, ingravescent hæc quotidie magis magisque, quasi inclinante jam mundo, et proxime ad occasum urgente, et tunc tandem vel omnino vel pene destructo Romano imperio, veniet Antichristus, qui universale orbis imperium occupabit, et gravissime persequetur Ecclesiam. Quæ omnia eleganter describit Lactan., l. 7, c. 17. Pro Ecclesia vero Elias et Enoch dimicabunt, donec ab Antichristo trucidentur; qui tamen et ipse imperio Christi interficietur, neque de hoc tempore alia sunt nobis signa revelata.

2. Sequitur ergo ut dicamus de signis futuris post mortem Antichristi, in quibus primum locum tenere videntur ea quæ in cælis futura sunt. Sic enim de illis loquitur Christus: *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur.* In quibus verbis nulla est inter expositores controversia quin sermo sit de signis judicii, quamvis de superiori parte illius capitis magna sit; atque ita exponunt ibi Chrysost., Theodor., Euthym., Hier., Hilar., can. 25 et 26; et Aug., ep. 80 ad Hesyehium, sub finem. Dantur autem a Christo Domino in eis verbis tria cælestia si-

gna, quæ a nobis explicanda sunt. Primum: *Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum.* Secundum: *Stellæ cadent de cælo.* Tertium: *Virtutes cælorum commovebuntur.*

3. Prius tamen quam ad hæc explicanda veniamus, oportet inquirere quo tempore intelligantur futura hæc signa, an, scilicet, ante universalem mortem hominum, et generalem resurrectionem, an vero post illam. Hieron. enim, Chrysost. et Euseb. Emissen., statim citandi, indicant futura post resurrectionem generalem in ipso adventu Domini. Quæ sententia videtur textui Evangelico consentanea. Nam immediate post illa verba subdit Christus: *Et tunc parebit signum Filii hominis in cælo;* sed hoc signum non apparebit nisi post resurrectionem, ipso Domino jam veniente, ut infra videbimus; ergo neque alia; simul enim et in eodem contextu omnia prædicuntur, et immediate post illa subjungitur: *Et tunc plangent omnes tribus terræ,* id est, reprobis omnes, qui in terra manebunt. Nam justis tunc jam rapiuntur cum Christo in aera. *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli;* ergo recte intelligitur, totum hoc futurum post resurrectionem in ipsomet adventu Christi. At vero D. Aug., in dicta ep. 80 ad Hesyeh., sentit hæc signa futura esse in Ecclesia, durante ipsa Antichristi persecutione. Unde consequenter interpretatur verba illa Christi: *Post tribulationem dierum illorum,* non intelligi, post finitam persecutionem, sed post inchoatam, seu durante, et jam ex parte facta persecutione. Fuit autem hæc sententia Lactan., l. 7, c. 16, ubi, licet intelligat hæc omnia proprie et de sensibilibus signis, ea sentit esse futura ante mortem Antichristi, quod tamen nulla ratione confirmat. Augustinus vero coactus est sic exponere, quia non intellexit illa signa ad litteram, ut sonant, sed metaphorice, ut postea videbimus. Cujus sententia, sicut in hoc nobis non probatur, ita neque in priori parte sustineri posse videtur. Nam Christus Dominus satis aperte locutus est de tempore post finitam tribulationem Antichristi, ut reliqui omnes expositores et Patres ea intellexerunt; et supponendo ea signa proprie et ad litteram esse intelligenda, nullum est fundamentum ad opinandum aliter. Quia durante persecutione Antichristi, et usque ad mortem et resurrectionem Eliæ et Henoch, nondum erunt inchoata signa judicii, quæ peccatores vehementer terreant, ut ex 11 c. Apoc. colligitur, sed potius, cum dixerint *pax et securitas, tunc eis repentinus veniet inter-*

ritus. Ergo ante mortem Antichristi non incipient videri signa in sole, luna et stellis, neque arescent homines præ timore, ut dicitur Luc. 21. Ex quo loco etiam colligitur hæc signa futura esse, viventibus adhuc hominibus in carne mortali ante generalem resurrectionem. Nam ex iis verbis Lucæ constat, hæc signa futura esse hominibus causam angustiae et anxietatis, *præ timore et expectatione eorum quæ supervenient universo orbi;* ergo oportet ut fiant viventibus adhuc hominibus ante generalem resurrectionem. Nam post resurrectionem nulla erunt necessaria signa ad terrendum, neque habebit locum dubia expectatio futurorum. Nec refert quod apud Matthæum hæc signa simul cum aliis conjungantur, quia non oportet ut quæ simul narrantur, simul etiam fiant. Præsertim cum prius Mat. dicat venturum Christum cum virtute et majestate, et postea subjungat: *Et mittet Angelos suos cum tuba,* etc., cum tamen hoc non sit futurum post adventum Christi, sed antea; ex ordine ergo narrationis non potest colligi ordo executionis, sed ex aliis locis, et ex conjectura sumpta ex ipsis rebus colligendus est. Unde confirmari hæc sententia potest ex Joëlis c. 2: *Et dabo prodigia in cælo et in terra, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, et horribilis.* Ubi (juxta communioem expositionem Theodor. et Rupert. ibi; Orig. et D. Thom., Matt. 24; Bedæ, Marc. 13 et Luc. 21) sermo est de die judicii, et de eisdem cælestibus signis de quibus locutus est Christus, et tamen illa dicuntur futura, antequam veniat dies ipse judicii, qui *dies Domini magnus et horribilis* dicitur. Unde ipsemet Christus post prædicta verba subjungit: *Cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est in januis;* ergo futura illa sunt ante adventum Christi, eo tamen appropinquante. Neque enim verisimile est (quod Augustinus ait) in verbis illis Christi, *Cum videritis hæc fieri,* non tantum signa, sed ipsum etiam adventum Christi in nubibus cæli comprehendendum esse. Quorsum enim Christus diceret: *Cum me videritis venientem, scitote quoniam prope sum?* Non ergo loquitur de adventu, sed de signis quæ adventum antecessura sunt.

4. *Objectio. — Responsio. —* Sed objicit Augustinus, quia dies judicii (ut Paul. ait, 1 ad Thess. 3) *sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus;* si autem

præcessura essent hæc signa, quæ homines redderent certos, diem Domini jam esse in januis, non ingrueret ut fur, illis in pace et tranquillitate existentibus. Atque ita Ambros., 4 ad Thess. 5, exponens prædicta verba: *Su- bito (inquit) et ex insperato apparebit*; et Theod., Mat. 25, ita exponit illud: *Media nocte clamor factus: Ut ostendat (inquit) quod inexpectatus veniat Dominus*. Quod etiam notavit Augustinus, tractans eadem verba, dicens: *Media nocte, id est, nullo sciente aut sperante*; et infra, exponens verba Pauli, inquit: *Ex quo significatur eum penitus latere, cum venerit*. Ad hanc objectionem responderi potest, ex OEcumen., 4 ad Thess. 2, ex signis iudicii posse colligi appropinquare finem mundi, non tamen fore certam diem et horam adventus Domini; et hæc ratione verum esse diem illum venturum ut furem. Quod declarat exemplo mulieris prægnantis, quo Paulus utitur: *Nam licet hæc (inquit) signa partus habeat multa, ipsius autem horæ aut diei non item*. Quod si objicias, quia supra diximus quadraginta quinque diebus post mortem Antichristi futurum adventum Domini, responderi potest vel cum Ans., 2 ad Thess. 2, dicente: *Utrum completis illis quadraginta quinque diebus mox adveniat Dominus, an vero aliquantulum supersit temporis, omnino nescimus*. Vel certe dici posset, hoc secretum Scripturarum et esse satis dubium, et, si verum est, paucis fore notum; et ideo nihil obstare quominus, vel omnibus, vel fere omnibus incertus sit ille dies. Vel aliter, quod cum omnes homines sint morituri ante diem adventus, quamvis omnibus constaret esse morituros intra illos quadraginta quinque dies, tamen et singulis esset incertum quo die morituri sint, et quanto etiam tempore post mortem vel singulorum, vel omnium, sit futurus iudicii dies, et ita semper erit aliqua incertitudo illius diei ac temporis certi et definiti, licet constare eis possit non longe abesse. Quod nullum est inconueniens, quia Christus hoc voluit, et in hunc finem signa præbuit.

5. *Obiectio. — Responsio.* — Sed urgebis, quia, licet hoc sit satis ut ille dies sit incertus, non tamen ut veniat ut fur, et inexpectatus, et in pace ac securitate existentibus. Respondetur id verum esse respectu bonorum, fideliumque justorum; incredulis autem, et iniquis posse nihilominus esse inexpectatum ac repentinum. Secundo melius dicitur cum Ambros., hæc non esse intelligenda de adventu

Domini præcise, quoad diem iudicii, et descensum ejus de cælo; sed prout includit hæc signa stupenda, quæ erunt veluti proximi nuntii advenientis jam Christi, et proprie incipient ab interitu Antichristi. Tunc enim subito incipiet repentinus interitus peccatorum, de quo Paulus loquitur, et narratur a Joanne, Apoc. 11. Et ad hunc etiam interitum pertinent illa signa, de quibus nunc agimus. Atque ita etiam respondet D. Thomas in 4, d. 48, q. 1, art. 4, q. 1, ad 1 et 2; et idem notavit Jans., c. 128 Concord. Et potest etiam explicari, quia (ut sæpe dixi) ante ipsum diem iudicii morientur omnes; ergo ille dies præcise sumptus non potest aliter venire inopinitus, quam expositum est.

6. *Augustini opinio de cælestibus signis secundi adventus Domini.* — His ergo positis, secundo explicandum est in genere qualia sint hæc signa, quomodo futura. In qua re prima sententia est Augustini, dicta ep. 80, qui hæc metaphorice interpretatur, per solem et lunam Ecclesiam intelligens, de qua dicitur, quod *obscurabitur, et non dabit lumen suum*, quia non apparebit, impiis persecutoribus ultra modum sævientibus. *Et stellæ cadent, ac virtutes cælorum commovebuntur*, quoniam multi, qui gratia fulgere videbantur, persecutoribus cedent, et cadent quidam, fideles firmissimi turbabuntur. Et hanc expositionem elegit Augustinus, partim propter rationem paulo ante adductam de repentino adventu Domini; partim quia illa signa proprie et sensibiliter intellecta non essent tam horrenda et terribilia, sicut in Scriptura exaggerantur. Unde concludit: *Hæc in Ecclesia melius existimo intelligi, ne Dominus Jesus, appropinquante secundo adventu suo, ea pro magno prædixisse videatur, quæ huic mundo, et ante primum ejus adventum consueverant evenire, et irrideamur ab eis, qui hæc quæ celat novissima, et omnium maxima horrescimus, plura in historia gentium, et multo majora legerunt*. Potest autem hæc Augustini opinio confirmari, quia ille modus loquendi sæpe est metaphoricus in Scriptura, ad significandam acerbitatem alicujus tribulationis, ut Isai. 13: *Stellæ cæli et splendor earum non expandent lumen suum, obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendet in lumine suo*. Ubi ad litteram est sermo de ultione sumenda de Babiloniis, et similia leguntur Ezech. 32, ubi ad litteram sermo est contra Pharaonem, regem Ægypti, et inter alia dicitur: *Operiam, cum extinctus fuero, cælos, et nigrescere faciam*

stellas ejus, solem nube tegam, et luna non dabit lumen suum; omnia luminaria cæli mæerere faciam super te, et dabo tenebras super terram tuam, dixit Dominus Deus. In quibus locis et similibus (qualia sunt Amos 8, Sophon. 1, Joel. 2 et 3) constat hæc non esse intelligenda proprie, sed metaphorice, ad exaggerandam acerbitatem tribulationis, præ cuius magnitudine ita perturbantur homines, ut videatur illis sol obscurari, et omnia, tam cælestia quam terrestria, commoveri.

7. *Signa in astris ante diem iudicii sensibilibus futura.* — Sed (quamvis hæc expositio Augustini ut moralis et spiritualis laudanda sit) nullo modo negandus est proprius ac litteralis sensus quem cæteri expositores præmittunt, ut adjiciant mysticos sensus, ut patet ex Hieron., Hilar., apertius ex Origen., tract. 30 in Matth.; Beda et Ansel. ibidem. Atque idem licet obscurissime significat Ambr., l. 10 in Lucam, c. de Signis adventus Domini. Nam, licet in toto capite videatur fere eandem expositionem cum Augustino persequi, tamen litteralem sensum ut notum supponit. Id enim significant illa verba, quæ in principio præmittit: *Et prophetiæ vera series et integra causa mysterii*; et probatur, primo ex generali regula interpretandi Scripturam. Nam, cum potest proprie sine incommodo exponi, non est ad metaphoras confugiendum. Secundo, quia Lucas, c. 21, docet hæc signa fore sensibilia, quibus visis homines arescent præ timore et expectatione finis; ergo non recte exponuntur de effectibus spiritualibus, qui nec videntur, nec magnum timorem incutere solent hominibus, præsertim vulgaribus, et qui spiritu non ducuntur. Unde multo minus ex illis solis commoverentur ad expectandum orbis interitum. Tertio, quia ibi ponuntur signa futura in cælo et in terra; et tamen de terra et de signis in ea futuris sermo est proprius (ut sectione sequenti dicemus); ergo antithesis ipsa docet signa etiam cælestia proprie esse intelligenda.

8. *Responsio ad argumenta.* — Ad primum autem motivum Augustini jam responsum est. Ad secundum dicitur, licet hæc signa sint sensibilia, futura tamen majora et horribiliora quam unquam fuerint. Ad alia vero testimonia respondemus, primo a multis Sanctis exponi proprie et de die iudicii, ut de priori loco Isaiæ videri potest in Chrys., Parænesi priori ad Theodor. lapsum, et hom. 84 in Matth.; Orig., tract. 30 in Matth., et tom. 2 in ad Roman.; Cyprian., ep. ad Demetria-

num, sub finem; Greg., 20 Moral., c. 23. Et in universum de omnibus similibus locis Prophetarum id affirmat Tertul., l. de Resur. carnis, c. 22. Ubi tractans, et ad litteram intelligens prædicta verba Christi, inquit: *Postquam edixit: Et tunc erit Jerusalem conculcaturæ nationibus, inde jam in orbem, et in sæculum prædicat secundum Joelem et Danielem, et universum concilium Prophetarum, futura signa in sole, luna et stellis*. Secundo dicitur, etiamsi in illis locis sermo sit metaphoricus, non inde inferri etiam verba Christi esse metaphorice exponenda. Quia circumstantiæ litteræ neque id requirunt, neque commode patiuntur. Quin potius addi potest, quia in die iudicii hæc horribilia signa vere ac proprie futura sunt, Prophetas hoc prævidentes, ad exaggerandas alias vindictas et ultiones divinæ justitiæ usos esse allusione, et quasi comparatione quadam ad signa diei iudicii; vel e contrario, quia similes præcedentes vindictæ fuerunt quasi figuræ quædam et umbra generalis vindictæ de peccatoribus sumenda in die iudicii, ideo Prophetas vel facile ab una ad aliam transiisse, vel acerbitatem unius, per signa quæ futura sunt in alia, explanasse.

9. Constat igitur hæc signa futura esse sensibilia in ipsis corporibus seu astris cælestibus. Reliquum est ut tertio loco explicemus quomodo futura sint. Quod distinctius fiet, si per singula paulatim discurremus. Primo igitur obscuritatem solis et lunæ multi sic interpretantur, quod Christus adveniens tanto lumine fulgebit, ac totum orbem splendere faciet, ut nec solem, nec lunam apparere aut lucere sinat. Ita Hilar., can. 29; Hieron., Chrysost., et Beda in Mat.; et Euseb. Emiss., hom. in Domin. 27 post Pentecosten; et Aug., ser. 103 de Temp., ubi hoc specialiter tribuit splendori crucis, qui tantus erit, ut solem occultet; de quo postea dicemus. Eandem expositionem approbat D. Thomas, opuse. 10, a. 36. Sed nobis non probatur, propter ea quæ in priori puncto dicta sunt. Ostendimus enim hæc signa futura esse aliquibus diebus ante descensum Christi e cælo; ergo non potest fieri hæc obscuratio solis et lunæ, propter nimiam claritatem corporis Christi. Deinde illa obscuratio solis nullum terrorem incurreret, præter illum quem ipsa Christi majestas potest efficere. Aliter exponit Origenes, dicto tract. 30 in Mat.: *Sicut in magnis ignibus succendi incipientibus tenebræ ex fumo plurimo solent extolli, sic in consummatione mundi ab igne, qui accendendus est, obscuran-*

da esse luminaria magna. Sed neque ipse Origenes in hac expositione persistit, neque probari potest, tum quia conflagratio mundi futura est post diem iudicii, hæc vero signa antecessura sunt. Tum etiam quia illa causa videtur insufficientis, ut hæc signa tali modo fiant, ut specialem terrorem incutiant.

10. *Solis et lunæ obscuratio ad diem iudicii qualis futura.* — Tertia expositio est quod sol privabitur sua luce intrinseca et connaturali, et consequenter luna, et omnia astra. Cui expositioni videtur favere proprietas illorum verborum, *sol obscurabitur*; et Joel. 3: *Sol et luna obtenebrati sunt*; et c. 2: *Sol convertetur in tenebras*; et Apoc. 6: *Sol factus est niger, tanquam saccus cilicinus*. Et hanc expositionem indicat etiam Origenes; non tamen recte declarat. Dicit enim quod paulatim minuatur lumen celestium astrorum, quia deficiet ejus nutrimentum, sentiens solem esse corruptibilem, et conservari ad modum ignis continua actione, quod improbable est, ut ex philosophia constat. Itaque hic modus naturaliter non est possibilis; tamen divina virtute fieri potest. Et ita futurum esse sentit Rabanus, Mat. 24; et non displicet D. Thomæ, in 4, d. 48, q. 1, a. 4, q. 2. Satis tamen incerta res est. Videtur enim verisimilius non oportere ita fieri, quia hæc signa tantum fient ad terrorem hominum; ad hoc autem non est necessarium ut in ipsis coelis fiat intrinseca immutatio, et naturalium proprietatum diminutio, ut videbimus. Quarto igitur dicunt alii, hanc obscuritatem solis et lunæ futuram esse per propriam eclipsem, id est, per interpositionem ipsorum astrorum inter se, ita tamen ut non simul fiat. Hoc enim est impossibile, nisi simul constituentur in multis locis, quod non oportet fingere. Dicunt igitur non simul obscuranda esse solem et lunam, sed nunc solem, postea lunam, et e converso. Quia non tantum semel hoc fiet, sed sæpius per varias apparitiones et eclipses, quæ proveniunt inusitatis motibus cælorum, qui nunc tardius, nunc velocius solito movebuntur. Hic modus colligi potest ex Lact., l. 7, c. 16, ubi inter alia inquit de sole et luna: *Motus extraordinarios peragent, ut non sit homini promptum, aut syderum cursus, aut rationem temporum agnoscere. Fiet enim vel æstas in hyeme, vel hyems in æstate, tunc annus breviabitur, et mensis minuetur, et dies in angustum coarctabitur*. Quod si hæc vera sunt, facile intelligitur ex hac motuum varietate posse facile consequi varias ac inusitatas eclipses. Et sunt hæc quidem verisi-

milia, et satis apta ad terrendos homines; non tamen videtur negandum obscuratum iri aliquando simul solem ac lunam, ita ut densissimæ toti orbi terrarum offundantur tenebræ. Hæc enim videtur esse intentio Christi in illis verbis, et maxime videtur pertinere ad augendum angustiam et terrorem hominum, qui est finis per hæc signa intentus. Unde sine dubio videtur futura major obscuritas solis, quam per solam naturalem eclipsem effici possit. Quod etiam suadet illa ratio supra adducta ex Augustino, quod hæc signa non sunt existimanda vulgaria et communia, qualia interdum facta leguntur; sed majora et horribiliora. Addendum ergo est solem et lunam esse obscuranda, non quia omnino privabuntur suo lumine, sed illuminatione. Quod fieri poterit, vel Deo suspendente concursum, qui modus erit facillimus, vel per interpositionem alienius densissimæ nubis, quem modum, ut faciliorem, eligit Sot., in 4, d. 46, q. 2, a. 2. Sed (quod ad solem attinet) prior modus videtur facilior, tum ut tenebræ possint esse universales et densissimæ; tum ut possint fieri minori actione et rerum immutatione. De luna vero, quoniam de illa dicitur, Joel. 2, *quod convertetur in sanguinem*, et Apoc. 6 explicatur quod, *luna tota facta est sicut sanguis*, verisimile est hoc signum esse efficiendum per interpositionem nubis ita dispositæ, ut per impressionem luna videatur tota sanguinea, ad significandam divini iudicii severitatem, et propter alias significationes quas recte explicat Antoninus, 4 p., tit. 14, c. 11, § 2.

11. Quarto loco explicandum est secundum signum, nimirum, quod stellæ cadent de celo. Quæ verba ad litteram, et ut sonant, intelligit Origenes, dicto tract. 30: *Nam stellæ (inquit) privatae lumine non poterunt sursum detineri, nam a lumine ipso extollebantur, unde crassiores fiunt, ac tandem de celo cadent*. Eademque sententiam, quamvis non eodem modo explicatam, videtur docere Tertul., l. Cont. Hermog., c. 43, quanquam ille videtur supponere, cælos esse in nihilum redigendos, de quo postea dicemus. Origenes vero supponit falsam de natura cælestium stellarum existimationem. Quocirca, supposito stellæ esse incorruptibiles, et aut esse continuas reliquis partibus cæli, aut ibi esse tanquam in propria sede et loco, non est probabile ipsa corpora astrorum per verum motum localem casura in terram. Quia, licet hoc possit fieri divina virtute, tamen nec est fundamentum ad asserendum, cum illa verba possint habere

aliud commodum sensum; neque est sufficiens ratio ad multiplicanda tot miracula, nempe ut cælestia corpora dividantur, ut astra violento illo motu deorsum ferantur, ut eorum loca vacua maneant, aut cælum rarefiat ad ea replenda, aut nova corpora ibi creentur, ut denique astra, quæ vel omnia, vel plurima sunt majora quam terra, in terram cadant, et cælos penetrent aut dividant, vel aliquam eorum partem secum trahant. Itaque nullus cæterorum Patrum et expositorum recte sentientium sic intellexit. Dicunt igitur fere omnes, stellæ cadere, nihil aliud esse quam obscurari ac lumen suum retrahere. Solet enim interdum Scriptura ita de rebus loqui, sicut hominibus apparent. Ita Hieron. et Beda, in Matth., quos Scholastici sequuntur. Et potest confirmari ex illo Joel. tertio: *Sol et luna obtenebrati sunt, et stellæ retraxerunt splendorem suum*. Addere vero possumus, casura tunc fulmina splendidissima et ingentia, et cometas similis magnitudinis, splendorisque, et ideo apparebunt quasi stellæ cadentes de cælo. Et hoc confirmat illud Joel. 2: *Et dabo prodigia in cælo et in terra, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi*. Nam per sanguinem intelligere possumus lunam sanguineam, vel etiam interfectiones hominum, quæ illis diebus erunt frequentissimæ (ut postea dicemus); per ignem vero stellæ cadentes de cælo, id est, ignitas exhalationes; per vaporem autem, fumum, qui ascendet ex rebus quæ accendantur in terra ab ipsis fulminibus e cælo cadentibus.

12. *Virtutes cælorum commoveri quid sit.* — Prima expositio. — Quinto, circa tertium signum: *Virtutes cælorum commovebuntur*, explicandum est quid per *virtutes cælorum* significetur, et quæ futura sit earum commotio. Primo, per *virtutes cælorum* intelligere possumus ipsa astra, quæ ab Hebræis *virtutes cælorum* dicuntur. Quia in eis residet virtus influendi in terram; eæ autem virtutes commovebuntur, quia vel aliter movebuntur, et ad influendum applicabuntur; vel certe quia vel ob defectum luminis, vel ob diversum motum, vel ob varios atque inusitados aspectus et conjunctiones, influentiam suam mutabunt. Ex quo fiet ut varii etiam et inusitati motus in terra marique resultent. Quæ expositio est sine dubio valde probabilis, et confirmari potest ex illis verbis Christi, Luc. cap. 21. Ubi cum dixisset: *Erit in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum*, subdit inferius: *Nam virtutes cælorum movebuntur*. In qua causali locutione significat, hanc

commotionem cælestium virtutum futuram esse causam illius pressuræ hominum, et sensibilibus effectuum qui in terra marique fient, ex quibus illæ hominum angustiae proveniunt; et hanc expositionem sequuntur Jansenius et Sotus, locis supra citatis.

13. *Secunda expositio.* — Secunda expositio esse potest, ut per *virtutes cælorum* intelligantur Angeli motores cælorum, qui ideo commovendi sunt, quia mutabunt ordinem et modum movendi cælos, sicut supra, ex Lact., late retulimus. Et de hac etiam commotione posset intelligi quod Petrus scribit, 2 Epist., c. 3: *Adveniet autem dies Domini sicut fur, in quo cæli magno impetu transient*. De quo loco plura inferius dicemus, quia forte melius accommodatur iis rebus quæ post iudicium futuræ sunt.

14. *Tertia expositio.* — Tertia expositio est, ut per *virtutes cælorum*, exercitus Angelorum intelligantur, ut Hieron., in Matth., exponit; Euseb. Emiss., hom. in Domin. 2 Adventus, qui non explicant quomodo Angeli commovendi sint. Potest autem dupliciter exponi: primo, per admirationem magnam, et quasi timorem quemdam reverentialem, videntes tantam rerum mutationem, et divini iudicii severitatem, ut Chrys. exponit, hom. 75 in Mat., et ibidem Theoph., Œcumen., et Beda. Et August., ser. 130 de Temp.: *Sicut principe judicante (inquit) non solum rei, sed et officia, quæ nihil sibi conscia sunt, timore, et tremore comprehenduntur propter iudicis terrorem, ita et tunc, cum genus humanum iudicabitur, etiam cælestes ministri pavebunt et terribili apparatu de iudicis intuentis horrenda formidine contremiscent*. Quibus verbis videtur indicare Augustinus, hunc Angelorum pavorem futurum esse in ipsomet actuali iudicio, et idem sentiunt reliqui sic exponentes.

15. Quod non potest accommodari huic signo, de quo agimus. Nam hoc signum antecedit iudicium; imo (ut ex Luca colligitur) futurum est aliquo modo sensibile, saltem per effectus; quia erit causa quæ efficiet in hominibus tristitiam et pavorem. Et ideo addi ultimo potest, Angelos esse commovendos ut sint ministri divinæ justitiæ, quorum virtute fient omnes illæ admirandæ mutationes, non solum in coelis, sed etiam in elementis, terra, et mari. Fient ergo per Angelos, quibus recte accommodari potest illud Psal.: *Gladii accipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ut faciant in eis iudicium conscriptum*. Et hæc